

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

M 168

FOLKLIGA FÖRESTÄLLNINGAR OM VÅRDEN.

På vissa håll i vårt land ha funnits föreställningar om att människan haft ett väsen knutet till sig, som ofta följt henne vart hon gått och som på olika sätt givit sin tillvaro till känna. Detta ledsagande väsen har haft flera olika namn, som nedan efterfrågas. I det följande kalla vi det vård.

Vården kunde vara synlig eller osynlig. Ibland tedde den sig som en människa; stundom kunde ett djur vara en viss persons vård.

Föreställningarna om vården ha växlat från trakt till trakt. De frågor, som härnedan göras, avse att utröna den folkliga uppfattningen om vården i olika delar av landet. Upp-tecknaren bör därför icke återgiva annat än det som tillhör traditionen i hans egen ort. Däremot är det ingalunda nödvändigt att följa frågelistans uppställning. Berätta gärna oberoende av denna om hithörande företeelser, och anför de uppgifter om vårdens uppträdande och utseende, som finnas i orten. Skriv även ned sådant, som kan anses höra till ämnet men icke direkt efterfrågats i listan!

1. Hur benämndes vården i Eder ort (vård, vål, val, vårde, vårne, vålnad)? Användes ordet ham eller hamn i någon liknande betydelse? Finnas uttryck som "lämna in hamnen" = dö; "Är det du eller din hamn?"

I Jämtland finnes ordet draug - vad betyder det?

Känner man till ordet vårdlös (vållös, vallös)? Vad betyder det? - Finnes uttrycket ta vården (valen) av någon (t.ex. i betydelser 'skrämma någon från vettet')? - Äro andra liknande uttryck eller sammansättningar kända i dialekten? T.ex. vålbunden, vålnöp.

2. Hade alla människor vård? Eller var det endast vissa personer, som hade sådan? Ansågs det vara till gagn eller skada att ha vård? Troddes vissa personer ha starkare vård än andra? Hur visade sig detta?

3. Hur kunde man veta att en person hade vård? Återgiv vad som berättats i orten om vårdens uppträdande!

4. Kunde en persons vård ge sig till känna för en annan person genom att den sistnämnda blev sömnig (och gäspade), kände klåda på någon bestämd kroppsdel o.d.?

5. Hade man någon uppfattning om hur vården såg ut? Hade olika personer vård av olika slag?

Var vården osynlig eller visade den sig i gestalt av den människa, som den tillhörde?

Hur kunde man veta vad slags vård en viss människa hade?

Giv exempel på vilka djur som kunde vara människornas vård, och ange vilka personer som hade dylik vård!

Känner man till sådana uttryck, som vargavård, svinavård, haravård, människovård eller liknande? Vad avses därmed?

6. Brukade vården alltid följa den människa, som den tillhörde? Troddes den vara ett självständigt väsen, som kunde lämna sin ägare och färdas omkring på egen hand? Kunde man igenkänna en person genom att se hans vård? Finns det uppgifter om att någon person visat sig på en viss plats, ehuru han i själva verket befunnit sig långt därifrån? Anteckna berättelserna härom! Hur har man velat förklara dylika händelser?

Har man trott att vården kunde frigöra sig från människan under sömnen? Finnas exempel härpå?

7. Fanns den föreställningen i orten att vården kunde sändas ut till andra människor, t.ex. för att lämna budskap om en viss händelse?

Kunde vården utföra vissa handlingar på sin ägares önskan?

Hade vården makt att påverka människans handlingar?

8. Trodde man att en viss människa kunde vara vård åt en annan?

9. Upphörde vården att existera i och med människans död eller levde vården kvar och fortsatte att ge sig tillkänna för efterlevande, grannar o.d.?

10. Fanns det vissa djur, som kunde se människans eljest osynliga vård?

11. Har man tillskrivit gårdsrået, skogsrået, tomten eller något annat övernaturligt väsen sådana egenskaper, som annars tillkommo vården? Har man kallat tomten vård e.dyl.?

12. Har man berättat såsom något egendomligt att en viss människa saknat vård?

13. Finnes ordet vårdträd av gammalt i Eder dialekt. Vad betyder det i så fall?

Har det förekommit i orten att man haft ett träd på gårdsplanen, vilket man varit särskilt rädd om och betraktat med en viss vördnad? Har man haft någon benämning på ett dylikt träd?
